

A BETYÁR-VÖLGY NÖVÉNYVILÁGA

Földrajzi elhelyezkedés

A Kárpát-medencén belül, az Alföld déli részén találjuk Bácskát, amely csaknem teljes egészében a Vajdaság területén helyezkedik el. Nyugatról és délről a Duna, míg keletről a Tisza határolja, ezzel szemben északon mesterséges határt képez a Magyarország és Szerbia közötti államhatár. Bácska középső vidékén (Közép-Bácska) találjuk Topolyát (Bačka Topola), amely a bácskai löszfennsíkon belül a Telecskai-dombok déli pereménél fekszik. A város Szabadkától 35 kilométerre délre található a Krivaja patak (Bács-ér) völgyében.

Topolya és környéke

A környezetet tipikus löszvidék (szél által szállított és lerakott alpi eredetű hordalék) alkotja, amely hátság-jellegénél fogva magasabban fekvő terület, ahol az egykor dús, gyepi vegetációt mára jó termékenysége miatt kultúrtájjá formálták, s a korábbiakban mindenütt előforduló löszgyeppek kizárólag a Krivaja patak völgyében, lejtős részeken maradhattak fenn. Éppen ezért, a mezőgazdaságnak köszönhetően, Bácska középső vidékének egykoron gazdag természeti értékei szinte maradéktalanul eltűntek. Napjainkra már csak mozaikokban láthatjuk a múltat idéző természetes növényzetet.

Talaj tekintetében mészlepedékes csernozjomról beszélhetünk, amelyen eredetileg löszpusztarét volt található. Éghajlati viszo-

nyait tekintve meleg, száraz nyarak és hideg telek jellemzik, míg az átlagos évi csapadékmennyiség 550–600 mm között alakul.

A terület jellemzése

A Betyár-völgy nevét az akkoriban még nem létező mesterséges tó helyén található hatalmas kiterjedésű nádasokban bujkáló betyárokról kapta, akik rendszeresen megfordultak a területen (a monda szerint járt itt Sobri Jóska, Angyal Bandi, de talán még maga Rózsa Sándor is). A nádasok egy része még ma is megvan, és értékes madárvilágot rejtenek magukban.

A völgy lejtős peremén azonban fennmaradhatott az ősi vegetáció, amelyet ősgyepként is emlegetnek. Területe sajnos nem nagy, de sok értékes növény utolsó élőhelyét jelenti. Amíg északi kitettségű lejtőin még hó terül el, a nyugatin már megpillanthatjuk az éledő gyep első hírnökeit, majd kicsivel később a keleti lejtő is csatlakozik az éledő természet folytonosságához.

A Betyár-völgy növényei

A hóolvadást követően, kora tavasszal jelennek meg a gyep első gyöngyszemei, a tarka sáfrányok (*Crocus reticulatus*), amelyek először csak a korábban felmelegedő nyugati lejtőkön, majd szép fokozatosan a többin is előbújnak. A lejtők kitettségének köszönhetően hosszabb ideig is meg lehet csodálni e törékeny növénykéket, mivel virágzási idejük a hűvösebb oldalakon kitolódik. Ezt követően már a társulásalkotó fajok is tömegével kezdenek zöldellni, mint a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*) és a különböző zsályák (*Salvia sp.*), a peremterületeken pedig kicsivel később a közönséges tarackbúza (*Elymus repens*), valamint a helyenként nagyobb foltokban jelen lévő taréjos tarackbúza (*Agropyron pectiniforme*). Ahogyan haladunk a május felé, egyre több és színesebb növény tűnik elő. A peremterületeken előfordul a kónya madártej (*Ornithogalum boucheanum*),

az ernyős madártej (*Ornithogalum umbellatum*) és a kis tyúktaraj (*Gagea pusilla*) is. Jelentős faj a pusztai meténg (*Vinca herbacea*), melynek csak kisszámú, elterülő szárú állománya díszlik a vidéken. Ekkor már láthatóak az első csüdfüvek, amelyeknek öt faja él a Betyár-völgy területén. Jellegzetes az apró termetű kisvirágú csüdfű (*Astragalus austriacus*), a magjait csak nyáron érlelő hólyagos csüdfű (*Astragalus cicer*) és a zászlós csüdfű (*Astragalus onobrychis*). Mégis, a legnagyobb értéket a hazánkban is természeti ritkaságnak számító szártalan csüdfű (*Astragalus exscapus*) jelenti. A korábban felmelegedő lejtőkön már május elején nyílnak első tövei, melyeknek apró sárga virágai nem feltűnőek, ezért még virágzás idején is nehéz felbecsülni az állományát. Szárazabb években a gyengébb tövek rejtve maradnak, csak néhány levelet fejlesztenek, ily módon próbálják átveszteni a kedvezőtlen időszakot. Megfelelő vízellátottságú években viszont minden példánya virágba borul, és ez számlálásukat is eredményessé teszi. Az eddigi adatok alapján számuk a völgy teljes területén az ötven tövet is elérheti.

A tömeges közönséges és indás ínfű (*Ajuga genevensis* és *Ajuga reptans*) mellett hasonlóan értékes a szennyes ínfű (*Ajuga laxmannii*), amelynek egyetlen, néhány négyzetméteres, mindössze negyvenötven töben kimerülő homogén állománya van. Május második felében már láthatjuk sárgás virágait, amelyek távolabbról szemlélve szennyes benyomást keltenek. Természetesen az értékesebb egymás-gumós egyszikűek is jelen vannak, mint a márciusban nyíló fürtös gyöngyike (*Muscari racemosum*), a ritka bunkós hagyma (*Allium sphaerocephalon*) és a valamivel gyakoribb üstökös gyöngyike (*Muscari comosum*).

Fontos megemlíteni a lila ökörfarkkórót (*Verbascum phoeniceum*), valamint a hatalmas termetű rokon fajt, a szöszös ökörfarkkórót (*Verbascum phlomoides*), amely csak degradáltabb foltokban fordul elő. Ugyanitt találjuk a mezei iringót (*Eryngium campestre*) és a tövises iglicét (*Ononis spinosa*) is. A gyepe sűrűjében rejtőzik a másutt gyomként számon tartott mezei árvácska (*Viola arvensis*),

de hasonlóan természetes közegében élhet itt a fekete peszterce (*Ballota nigra*) és a fehér pemetefű (*Marrubium peregrinum*). A ligeti zsálya (*Salvia nemorosa*) mellett a fehér virágú osztrák zsálya (*Salvia austriaca*) is képviselteti magát, mely védett növény hazánkban. A harangvirágok közül a csomós harangvirág (*Campanula glomerata*) és az olasz harangvirág (*Campanula bononiensis*) ugyan viszonylag ritka, de általánosan föllelhető az egész gyepterületén. Továbbá megtalálható a koloncos legyezőfű (*Filipendula vulgaris*), a tejoltó galaj (*Galium verum*), a közönséges méreggyilok (*Vincetoxicum officinale*) és természetesen a közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum*) is. A terület értékét tovább növeli a mézsigényes pannon bennszülött budai imola (*Centaurea sadleriana*). Ez a faj a gyepterület egészén előfordul, s állománya örvendetes módon lassú, de növekvő tendenciát mutat.

Tavaszi közepére kellemes látványt nyújt a szélben lágyan ringadozó hegyi len (*Linum austriacum*) virágainak tömkelege. A vidékünkön igen ritka selymes peremizs (*Inula oculus-christi*) szintén fellelhető, amelynek eddig mindössze egyetlen tövére sikerült rátalálni. Rokon faja, a hengeresfészű peremizs (*Inula germanica*) ugyanakkor gyakorinak mondható, és egyes helyeken sárga szőnyegként borítja a gyepet.

A nyár beköszöntével csökken a gyepe sokszínűsége, ellenben gyönyörű, üde zöld területként él tovább. Ekkorra már a kunkorgó árvalányhaj (*Stipa capillata*) toklásza is előtűnnek: lágyan ringatja őket a szél, egészen nyár végéig. Augusztusra teljesen megváltozik a gyepe arculata, elveszíti üdeségét, majd a száradó növények látványa kerül túlsúlyba. Egyetlen jelentős nyári végi, őszi növényünk van, a kései pitypang (*Taraxacum serotinum*), amely a löszterületek indikátora is lehetne.

A területet, értékes ősgyepként és ritka növények utolsó menedékeként, a hosszas kutatómunkának és utánajárásnak köszönhetően 2015-ben végre sikerült védelemre előterjeszteni – így a természeti értékekben bővelkedő Betyár-völgy hamarosan helyi jelentőségű védelmet kaphat.